

Evaluating Infrastructures and Tourism Attractions in Oramanat of Kermanshah

Nazmfar, Hossein

Associate Professor, Geography and Urban Planning, Mohaghegh Ardebili University, Ardebil, Iran

Mohammadi, Chonour

PhD Candidate, Geography and Urban Planning, Mohaghegh Ardebili University, Ardebil, Iran

Abstract

Problem Statement

Due to the high and quick growth of tourism, many experts call twentieth century as tourism century. This industry affects socials, cultural, and economical fields like foreign currency, incomes and revenues, costs and prices, distribution of income, emigration, division of labors, customs and arts.

Objective

The purpose of the present research is to explain the position of tourism infrastructures in Oramanat of Kermanshah province.

Methods

After collecting data and information, Oramanat and other cities of Kermanshah province were weighted by using entropy method in terms of 15 criteria. Also WASPAS and SAR models and the integrated method (integration of the results of WASPAS and SAR models) were used to rank and evaluate the status of the development of Oramanat and other provinces of Kermanshah.

Results

The results show that Ghasre Shirin province with coefficient of 0.6105 is placed in the first rank, and it is half-developed. The provinces of Paveh with the coefficient of 0.4556, Sanghez with coefficient of 0.3831, Gilan Gharb with coefficient of 0.3728 and west Islam Abad with coefficient of 0.3517 are, respectively, placed in the second to fifth ranks, and they are half-developed. The provinces of Herrin with coefficient of 0.3218, Kangavar with coefficient of 0.3107, Javanrood with coefficient of 0.2978, Dalahoo with coefficient of 0.2953, Kermanshah with coefficient of 0.2829, Sahneh with coefficient of 0.2763, and Ravansar with coefficient of 0.2589 are placed in the sixth to twentieth ranks, respectively. At last, two provinces of Salas Babajani with coefficient of 0.3251 and Sarpol Zahab with coefficient of 0.3114 are respectively placed in the 13th and 14th ranks, and they are deprived. In the integrated method, the dominant developmental space of provinces is half-developed. Nine provinces (62.29) are placed at the deprived level.

Innovation

Among the innovations of this research, compared with other studies, is the use of new models (SAR, WASPAS) and the integrated method to integrate the results of the two models (SAR, WASPAS).

Keywords: Tourism Infrastructures, WASPAS, SAR, Oramanat.

فصلنامه علمی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)

سال نهم، شماره چهارم، (پیاپی ۳۵)، زمستان ۱۳۹۸

تاریخ وصول: ۹۷/۱۰/۱۴ تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۳/۲۶

صص: ۶۶-۴۳

ارزیابی زیرساخت‌ها و جاذبه‌های گردشگری در منطقه اورامانات استان کرمانشاه

حسین نظم فر^{۱*}، چنور محمدی^۲

۱- دانشیار، دانشگاه محقق اردبیلی-دانشکده علوم انسانی-گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، اردبیل، ایران

۲- دانشجوی دکترا، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

چکیده

رشد روزافزون و شتابنده گردشگری موجب شده است بسیاری از صاحب‌نظران قرن ۲۰ را «قرن گردشگری» بنامند. این صنعت بر حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مانند مبادلات خارجی، درآمدها، اشتغال، قیمت‌ها، توزیع درآمدها، مهاجرت، تقسیم کار، آداب و رسوم و هنرها مؤثر است.

هدف پژوهش حاضر، تبیین وضعیت زیرساخت‌های گردشگری در منطقه اورامانات استان کرمانشاه است. پس از گردآوری داده‌ها، منطقه اورامانات و دیگر شهرستان‌های استان کرمانشاه از لحاظ ۱۵ معیار با استفاده از روش آنتروپی وزن‌دهی شدند و از مدل‌های SAR، WASPAS و روش ترکیبی (ادغام نتایج مدل‌های WASPAS، SAR) برای رتبه‌بندی و بررسی وضعیت برخورداری منطقه اورامانات و دیگر شهرستان‌های استان کرمانشاه استفاده شد.

نتایج نشان می‌دهد شهرستان قصر شیرین با ضریب ۰/۶۱۰۵ در رتبه اول و نیمه‌برخوردار، پاوه با ضریب ۰/۴۵۵۶، سقر با ۰/۳۸۳۱، گیلان غرب با ۰/۳۷۲۸ و اسلام‌آباد غرب با ۰/۳۵۱۷ در رتبه دوم تا پنجم و نیمه‌برخوردار و هرسین با ضریب ۰/۳۲۱۸، کنگاور با ۰/۳۱۰۷، جوانرود با ۰/۲۹۷۸، دالاهو با ۰/۲۹۵۳، کرمانشاه با ۰/۲۸۲۹، صحنه با ۰/۲۷۶۳، روانسر با ۰/۲۵۸۹ و درنهایت دو شهرستان ثلاث باباجانی و سرپل ذهاب با ۰/۳۲۵۱ و ۰/۳۱۱۴ در رتبه ششم تا چهاردهم و محروم قرار دارند. فضای توسعه غالب بر شهرستان‌ها در روش ترکیبی، محروم است (۶۴/۲۹ درصد) و ۹ شهرستان در سطح محروم قرار دارند.

نوآوری این پژوهش نسبت به سایر پژوهش‌ها، استفاده از مدل‌های جدید (WASPAS، SAR) و روش ترکیبی برای ادغام نتایج دو مدل (SAR، WASPAS) است.

واژگان کلیدی: زیرساخت‌های گردشگری، WASPAS، SAR، منطقه اورامانات

مقدمه

امروزه گردشگری شهری، یکی از عوامل مهم توسعه اقتصادی، اجتماعی و رفاهی شهر و شهرنشینان است و به همین دلیل مسئولان امور گردشگری و شهری در پی ارتقا و گسترش آن برآمده‌اند؛ اما این ارتقا و گسترش خود مستلزم ایجاد شرایط ویژه ساختاری، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است (وارثی و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۲).

رشد روزافزون و شتابنده گردشگری موجب شده است بسیاری صاحب‌نظران قرن ۲۰ را «قرن گردشگری» بنامند. این صنعت بر حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مانند مبادلات خارجی، درآمدها، اشتغال، قیمت‌ها، توزیع درآمدها، مهاجرت، تقسیم کار، آداب و رسوم و هنرها مؤثر است (هزارجریبی و نجفی ملک، ۱۳۹۱: ۱۳۳).

مطالعات انجام‌شده درباره آمارهای به‌دست‌آمده نشان‌دهنده صعودی بودن رشد سالیانه این صنعت است. بررسی آمارها نشان می‌دهد در سطح جهانی تعداد گردشگران در سال ۲۰۱۲ با ۴ درصد افزایش نسبت به سال ۲۰۱۱ برای نخستین بار از مرز یک میلیارد نفر گذشته و به یک میلیارد و ۳۵ میلیون نفر رسیده است (قنبری و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۰).

با رونق و گسترش جهانی این صنعت، تعداد فزاینده‌ای از مناطق در کشورهای در حال توسعه اهمیت گردشگری را به‌منزله عاملی مهم در توسعه اقتصاد منطقه‌ای درک کرده‌اند (Yang & Fik, 2014: 144). اجرای سیاست‌های توسعه گردشگری باید براساس پتانسیل‌ها، مشارکت نیروی انسانی، منابع فیزیکی و دیگر منابع باشد؛ در غیر این صورت برنامه گردشگری موفق نخواهد بود (Thabet, 2012: 47). برنامه‌ریزی برای صنعت گردشگری و هدایت و توسعه آن به‌منزله یکی از منابع بسیار مهم کسب درآمد و ایجاد اشتغال که تأثیرات اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی فوق‌العاده‌ای دارد، یک نیاز محسوب می‌شود؛ اما هدایت این فرایند فقط با شناخت علمی قابلیت‌ها و تنگناهای موجود در هر منطقه از کشور میسر است (ملکی و مودت، ۱۳۹۳: ۴۹).

در عصر حاضر صنعت گردشگری و اقتصاد گردشگری در حال تبدیل‌شدن به یکی از سریع‌ترین فعالیت‌های رو به رشد جهان، ابزار ایجاد درآمد، از اصلی‌ترین ارکان اقتصادی جهان و نیز از مفاهیم، اشکال و ارکان توسعه پایدار قلمداد می‌شود (Rattanasuwongchai, 1998: 2). صنعت گردشگری راهکارهای مناسبی برای توسعه صادرات و کسب درآمدهای ارزی سرشار برای کشورها و تأثیر مهم بر افزایش اشتغال، درآمدهای مرتبط با مکان‌های اقامتی و نیز درآمدهای دولتی کشورها دارد (oh, 2004: 39) و یکی از فعال‌ترین، پردرآمدترین و نیز اشتغال‌زاترین صنایع جهان است؛ زیرا در کوتاه‌ترین زمان، نیروی کار ساده را با آموزش‌های کوتاه و میان‌مدت وارد بازار کار می‌کند (منشی‌زاده و همکاران، ۱۳۸۴: ۲۷).

گردشگری تأثیرات اقتصادی بسیاری دارد؛ از جمله درآمد ارزی، افزایش تولید ناخالص ملی، ایجاد یک منبع درآمدی برای دولت و ملت، ایجاد یک منبع اشتغال‌زا و بهبود خدمات اجتماعی (Das, 2009: 470).

جاذبه‌های طبیعی و زیرساخت‌های مناسب حمل‌ونقل عواملی‌اند که گردشگران را به مقاصد گردشگری هدایت می‌کند (Castillo, 2011: 1085). به‌طور کلی عوامل مؤثر بر رونق گردشگری تابع دو عامل جاذبه و زیرساخت است؛ بنابراین برای رونق گردشگری عوامل یادشده لازم و ملزوم یکدیگرند. سطح‌بندی جاذبه‌ها و توان‌های گردشگری، معیاری برای تعیین زیرساخت‌های لازم و ارائه خدمات و امکانات برحسب توان جاذبه است. این عمل به تعدیل نابرابری‌های بین نواحی کمک می‌کند (مودودی ارخودی، ۱۳۹۷: ۸۴).

ایران از منظر منابع طبیعی و جاذبه‌های گردشگری در زمره ده کشور نخست جهان است (قنبری و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۰). رشد جمعیت و افزایش جمعیت جوان کشور در چند دهه اخیر لزوم توجه به راهکارهای جدید را برای ایجاد اشتغال نمایان می‌سازد. بهره‌گیری از توان‌های گوناگون گردشگری کشور در راستای ایجاد درآمد و اشتغال، یکی از همین راهکارهاست (میرزایی، ۱۳۸۸: ۵۰). با توجه به موقعیت منطقه اورامانات از لحاظ سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در استان کرمانشاه، جمعیت این منطقه رشدی نسبتاً زیاد داشته است؛ رشدی که با تأثیرگذاری بر کل ساختار جمعیتی منطقه، جمعیتی جوان با بار تکفلی سنگین را پدید آورده است؛ بنابراین با توجه به همین جمعیت جوان، می‌توان از گردشگری به‌مثابه راهکار اشتغال‌زایی سود جست (میرزایی، ۱۳۸۸: ۵۰).

منطقه اورامانات در شمال غربی استان کرمانشاه واقع شده و شامل ۴ شهرستان پاوه، جوانرود، روانسر و ثلاث باباجانی است. این منطقه به دلیل وجود منابع طبیعی، تاریخی و فرهنگی از یک‌سو و آب‌وهوای متنوع، دلپذیر و چهار فصل، رودخانه‌های پرآب و چشمه‌های جاری، کوهستان‌های برف‌گیر، جنگل‌های خودرو و باغ‌های گسترده و ... از سوی دیگر، جزو یکی از مهم‌ترین مناطق جاذب گردشگر در استان کرمانشاه شناخته شده است (طاووسی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۱) و پتانسیل‌های بالقوه فراوان گردشگری در ابعاد مختلف دارد. به دلیل همین پتانسیل‌های بالقوه و طبیعت بکر و زیبا این منطقه امکان جذب گردشگر و با ۱۵ منطقه نمونه گردشگری، بیشترین منطقه نمونه گردشگری را در استان کرمانشاه دارد. شناسایی جاذبه‌های گردشگری و بررسی زیرساخت‌های گردشگری منطقه اورامانات، امر مهمی در توسعه و پیشرفت گردشگری و جذب گردشگر بومی و غیربومی است و در راستای تقویت اقتصادی کمک فراوانی می‌کند.

با توجه به مطالب یادشده، هدف پژوهش حاضر، تبیین وضعیت زیرساخت‌های گردشگری در منطقه اورامانات استان کرمانشاه در سال ۹۵ و پاسخگویی به پرسش‌های زیر است:

۱- کدام یک از شهرستان‌های منطقه اورامانات به لحاظ برخورداری از زیرساخت‌های گردشگری وضعیت بهتری دارند؟

۲- برخوردارترین و محروم‌ترین شهرستان‌های استان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری کدام‌اند؟

پیشینه پژوهش

بعضی مطالعات انجام‌شده در داخل و خارج در زمینه گردشگری به شرح زیر است:

کادارو و ستانا^۱ (۲۰۰۷) اهمیت زیرساخت‌های حمل‌ونقل را به‌منزله عامل تعیین‌کننده در توسعه گردشگری جزیره موریس بررسی کرده‌اند. به‌منظور انجام این پژوهش آنها از مدل پویایی پانل طی سال‌های ۱۹۸۷-۲۰۰۳ بهره گرفته‌اند. یافته‌های پژوهش حاکی است گردشگران آمریکا، اروپا و آسیا به زیرساخت‌های حمل‌ونقل جزیره حساس بوده‌اند.

محمد و موحد جمیل^۱ (۲۰۱۲) در پژوهشی اولویت‌بندی مقصد گردشگری را براساس انگیزه گردشگران در مالزی بررسی و تحلیل کردند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد بازدید دوستان و بستگان و تمدد اعصاب و استراحت، عوامل تأثیرگذار بر انتخاب مقصد است. در میان مقاصد گردشگری مالزی نیز براساس اولویت‌بندی به ترتیب لنکاوی، منطقه آلور و بوجانگ قرار دارند.

دومینگز و همکاران^۲ (۲۰۱۴) در پژوهشی بر رقابت‌پذیری مقاصد گردشگران و مقایسه دو کشور اسپانیا و استرالیا تمرکز کردند. نتایج حاصل نشان می‌دهد در استرالیا کیفیت خدمات، برندهای تجاری و زیرساخت‌های مناسب اهمیت زیادی برای جذب گردشگر دارند. آب‌وهوا و ساختارهای محلی گردشگری، مهم‌ترین موضوع در جذب گردشگر در اسپانیا هستند.

شماعی و موسی‌وند (۱۳۹۰) شهرستان‌های استان اصفهان را از لحاظ جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی و زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل TOPSIS و AHP سطح‌بندی کردند. نتایج نشان می‌دهد با توجه به معیارهای در نظر گرفته شده برای سطح‌بندی شهرستان‌ها، شهرستان‌های اصفهان، شاهین‌شهر و کاشان با مدل TOPSIS به ترتیب در سطح یک تا سه از نظر داشتن زیرساخت‌های گردشگری قرار دارند و با ترکیب دو مدل یادشده، شهرستان اصفهان و کاشان به ترتیب به‌مثابه نواحی اول و دوم گردشگری بیشترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند.

امیدی (۱۳۹۱) توسعه صنعت گردشگری را در استان ایلام (با استفاده از مدل SWOT و تشکیل ماتریس اندازه‌گیری کمی راهبردی QSPM) راهبرdsnجی کرد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد امتیاز موزون استان ایلام در ماتریس‌های عوامل خارجی ۳/۰۶ (مطلوب) و عوامل داخلی ۲/۰۵ است؛ همچنین سنجش کمی راهبردها نشان داد از بین راهبردهای تدوین‌شده، راهبرد تمرکز بر نیازها و دستیابی به پیش‌شرط‌های اصلی توسعه، نظیر گسترش راهها، ایجاد شبکه ریلی (ST7) و تأکید بر مزایای اصلی در معرفی موقعیت مرزی استان (ST1) با داشتن بیشترین نمره (به ترتیب ۲/۳ و ۱/۶۶)، بیشترین جذابیت و راهبرد هماهنگی بین دستگاههای اجرایی (ST4) با نمره ۰/۸۱، کمترین جذابیت را دارد.

صفری (۱۳۹۲) توسعه گردشگری آذربایجان شرقی را با استفاده از مدل SWOT (مطالعه موردی: کریدور گردشگری تبریز- جلفا) بررسی کرد. نتایج نشان می‌دهد صنعت گردشگری در این دو محور با وجود برخورداری از ظرفیت‌های زیاد در بخش‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی، به دلیل وجود موانعی مانند کمبود امکانات زیربنایی و رفاهی، تعدد تصمیم‌گیران و مسائل مدیریتی و ضعف تبلیغاتی از رونق بازمانده است.

ضرابی و همکاران (۱۳۹۳) زیرساخت‌های گردشگری را در مقصد اکوتوریستی بند ارومیه با استفاده از روش SWOT تحلیل کردند. نتایج نشان می‌دهد هرچه میزان تبلیغات افزایش یابد، به همان اندازه میزان گردشگران ورودی افزایش می‌یابد.

1 - Mohamad, & Mohd Jamil

2 - Dominguez et al

جلالی و خادم‌الحسینی (۱۳۹۴) مناطق نمونه گردشگری استان کرمان را سطح‌بندی کردند. نتایج نشان می‌دهد از میان عوامل در نظر گرفته شده برای سطح‌بندی مناطق نمونه، عامل زیرساخت اقامتی- فرهنگی با مقدار ۱۷.۴۷، مؤثرترین و عامل تأمین سوخت با مقدار ۱.۴۱، کم‌اثرترین بوده‌اند؛ همچنین نتایج نشان می‌دهد از میان مناطق نمونه، قلعه دختر با بار عاملی ۷.۴۶، جویبار با بار عاملی ۶.۹۲ و طوبی با بار عاملی ۶.۰۹ به ترتیب در سطح یک تا سه از نظر داشتن زیرساخت‌های گردشگری قرار دارند؛ در نتیجه بهترین شرایط را برای سرمایه‌گذاری‌ها و عملیات عمرانی دارند و سایر مناطق در رده‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

اکبری و همکاران (۱۳۹۵) کارایی نسبی شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی را در بخش زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) سنجیدند. نتایج این پژوهش نشان داد در بین شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری به ترتیب شهرستان‌های تبریز، مراغه و میانه با بیشترین میزان کارایی، جایگاه اول تا سوم و شهرستان‌های هشتروند، ورزقان و چاروایماق با کمترین میزان کارایی، جایگاه هفدهم تا نوزدهم را به خود اختصاص داده‌اند.

عیسی‌لو و همکاران (۱۳۹۶) سطح برخورداری شهرستان‌های استان مرکزی را از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری سنجیدند. نتایج نشان می‌دهد شهرستان اراک، ساوه و خمین در رتبه‌های نخست و شهرستان‌های خنداب و فراهان در رتبه‌های آخر قرار دارند.

مودودی ارخودی و همکاران (۱۳۹۷) اولویت جاذبه‌های گردشگری بیرجند را شناسایی کردند. با توجه به نتایج فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی فازی، شاخص‌های دسترسی با وزن ۰.۲۹۸۷ و ارزش بصری با وزن ۰.۱۷۲۶، بیشترین اهمیت را در سطح‌بندی مکان‌های گردشگری دارند. براساس نتایج نهایی تحلیل خاکستری، باغ اکبریه بهترین رتبه را دارد و قلعه بیرجند و بند امیرشاه در رتبه بعدی قرار دارند.

بر این اساس پژوهشگران داخلی و خارجی پژوهش‌هایی را درباره موضوع مدنظر انجام داده‌اند؛ اما در پژوهش حاضر از یک سو محدوده مکانی (منطقه اورامانات استان کرمانشاه) و از سوی دیگر استفاده از مهم‌ترین مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (SAR و WASPAS) و روش ترکیبی برای ارزیابی زیرساخت‌های گردشگری، باعث متمایز شدن آن از سایر پژوهش‌های مشابه شده است.

مبانی نظری پژوهش

فقط پیشینه کهن شهر، میراث گرانبهای تاریخی و فرهنگی، اماکن فرهنگی و سرگرمی فراوان و نظایر اینها برای موفقیت هر شهر در توسعه گردشگری شهری کافی نیست؛ این امر همچنین نیازمند وجود زیرساخت‌های مناسب شهری و مدیریت عاقلانه و مدبرانه در عرصه‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی و مانند اینهاست؛ به بیان دیگر شهر به مدیریت آگاه، سازش‌پذیر با معیارهای جهانی و باخبر از سازوکارها و ویژگی‌های روحی و خلقی گردشگران و خواست‌های آنان نیاز دارد. دومین شرط برای تضمین موفقیت سیاست توسعه گردشگری شهری، تنسيق و آمایش جاذبه‌های شهر و ایجاد تسهیلات و امکاناتی است که دسترسی به جاذبه‌ها را بیش از پیش آسان می‌سازد.

بهداشتی بودن شرایط زندگی در میهمانسراها، رستوران‌ها، معابر عمومی و مهم‌تر از همه پاکی هوا، از دیگر شرایط لازم برای موفقیت شهرها در گسترش گردشگری شهری است (دیناری، ۱۳۸۴: ۱۵).

با در نظر گرفتن محیط شهری به مثابه محصولی تفریحی، عناصر گردشگری شهری در سه گروه عناصر اصلی، عناصر ثانویه و عناصر جانبی طبقه‌بندی شده است:

۱- **عناصر اصلی:** انگیزه‌های اصلی گردشگران از دیدن یک شهر هستند که خود به دو گروه «مکان‌های فعالیت» و «زمینه‌های سرگرمی» تقسیم می‌شوند. «مکان‌های فعالیت»، خدمات و تسهیلاتی‌اند که برای تفریح و سرگرمی ایجاد شده‌اند؛ در حالی که هدف اصلی شکل‌گیری «زمینه‌های سرگرمی»، تفریح و سرگرمی نبوده است، ولی امروز به منزله بخشی از جاذبه‌های گردشگری تجربه می‌شوند.

۱-۱- مکان‌های فعالیت:

- خدمات و تسهیلات فرهنگی: کنسرت، سینما، تئاتر و ...؛
- خدمات و تسهیلات ورزشی: استادیوم‌ها و باشگاه‌های ورزشی، مسابقات ورزشی بین‌المللی، منطقه‌ای، ملی و محلی و ...؛
- خدمات و تسهیلات سرگرمی: جشنواره‌ها، رویدادها و

۱-۲- زمینه‌های سرگرمی:

- ویژگی‌های فیزیکی شهر: بافت شهر، بناهای تاریخی، باغ‌ها و بوستان‌ها، رودخانه‌ها و ...؛
 - ویژگی‌های اجتماعی- فرهنگی شهر: فرهنگ عامه، زبان و گویش، آداب و رسوم.
 - ۲- **عناصر ثانویه:** امکانات و خدماتی‌اند که ممکن است گردشگران در طول بازدید خود به آنها نیاز داشته باشند و باعث بهبود کیفیت بازدید آنها شود، ولی هدف اصلی آنها از سفر به شمار نمی‌روند؛ مانند هتل‌ها، رستوران‌ها و مراکز خرید.
 - ۳- **عناصر جانبی:** این عناصر زیرساخت‌های موجود در یک شهر هستند که بر تجربه گردشگر مؤثرند؛ مانند راههای دسترسی، پارکینگ، مراکز اطلاع‌رسانی، تابلوها و نقشه‌های راهنما (ضیایی و عباس‌پور، ۱۳۹۰: ۷۹-۸۰).
- به طور کلی گردشگری آثار گوناگونی بر توسعه دارد؛ از جمله:

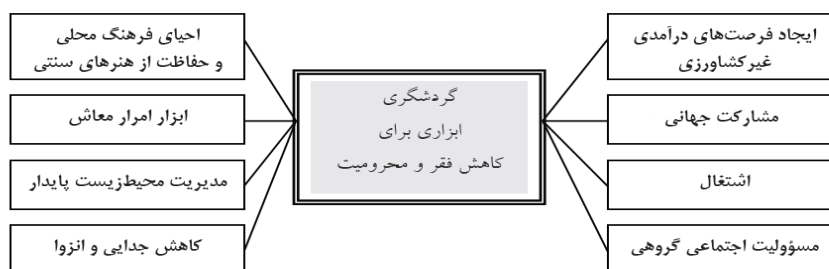
آثار اقتصادی

- ۱- افزایش درآمد، تقویت تولید ناخالص ملی و تسریع در گردش پول با هزینه‌هایی که گردشگر می‌کند؛ شامل هزینه‌های تهیه غذا، اقامتگاه، حمل‌ونقل، خرید سوغات و صنایع دستی محلی و ...؛ این جریان اقتصادی پویا به صادرات نامرئی معروف و بیان‌کننده اهمیت نسبی صنعت گردشگری در کل اقتصاد است.
- ۲- ارزآوری صنعت گردشگری با گسترش گردشگری بین‌المللی؛ این معیار دریافت ناخالص ارز خارجی و کل ارزی را محاسبه می‌کند که پس از کسر عوامل برگشتی ارز خارجی در کشور باقی می‌ماند.

- ۳- کمک به درآمدهای دولتی؛ از مزایای اقتصادی گردشگری برای دولت، گسترش دامنه مالیات است. به این شکل که صنعت گردشگری به نهادها و سازمان‌های پشتیبان نیاز دارد تا امکانات و تسهیلات لازم را برای آن فراهم آورد؛ ازجمله این سازمان‌هاست: شبکه مخابرات، برق، خدمات حمل‌ونقل، هتل‌ها و
- ۴- ایجاد مشاغل گوناگون و گستردگی زمینه اشتغال در آن؛ به گونه‌ای که هم کارگران ساده بدون مهارت و هم صاحبان مهارت‌های گوناگون در این رشته شاغل شوند. گردشگری درمقایسه با سایر بخش‌ها بابت هر واحد سرمایه‌گذاری، تعداد بیشتری از نیروی انسانی را به کار می‌گیرد (نوبخت نجات و امیری، ۱۳۹۷: ۱۲۱-۱۲۲).

آثار فرهنگی - اجتماعی

- ۱- بهبود سطح زندگی مردم؛ اگر منافع اقتصادی گردشگری به‌خوبی تقسیم شود، سطح زندگی مردم ارتقا می‌یابد و به بهبود خدمات و امکانات اجتماعی کمک می‌کند.
- ۲- حفاظت از میراث فرهنگی منطقه؛ الگوهای فرهنگی در زمینه موسیقی، تئاتر، لباس، صنایع دستی، آداب و رسوم و سبک‌های معماری، همگی از جاذبه‌های مهم گردشگری به شمار می‌روند؛ بنابراین صنعت گردشگری ضرورت حفظ الگوهای یادشده را توجیه می‌کند (همان، ۱۳۲). شکل ۱ آثار گردشگری را بر کاهش فقر و محرومیت نشان می‌دهد.

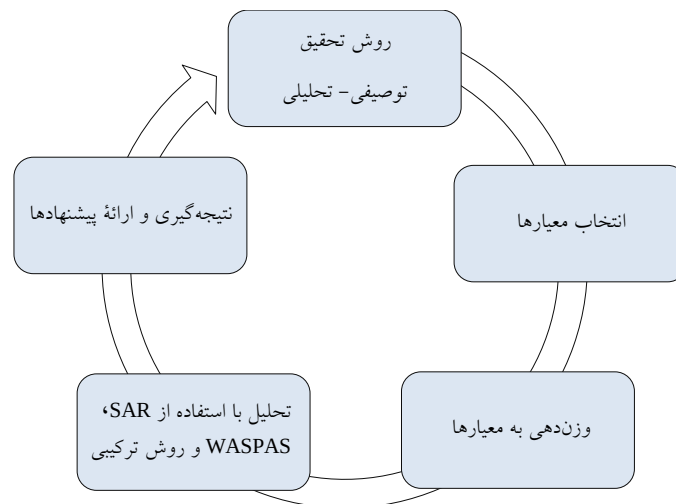
شکل ۱- آثار گردشگری بر کاهش فقر و محرومیت

منبع: توکلی و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۳

روش پژوهش

پژوهش حاضر با هدف کاربردی و به روش توصیفی-تحلیلی صورت گرفته است. محدوده آن، منطقه اورامانات و دیگر شهرستان‌های استان کرمانشاه است. به‌منظور رتبه‌بندی زیرساخت‌های گردشگری در منطقه اورامانات و دیگر شهرستان‌های استان کرمانشاه، ۱۵ معیار (X1: تعداد منطقه نمونه گردشگری، X2: تعداد هتل، X3: تعداد مجتمع اقامتی، X4: تعداد مهمانپذیر، X5: تعداد پایانه، X6: تعداد وسایل نقلیه عمومی، X7: تعداد پارک عمومی، X8: تعداد شرکت‌های تعاونی حمل‌ونقل فعال، X9: تعداد جایگاه‌های فروش مواد سوختی، X10: تعداد سالن‌های نمایش، X11: تعداد واحدهای بانکی، X12: تعداد شرکت‌های تعاونی فعال خدماتی، X13: تعداد مسافران جابه‌جاشده درون‌استانی، X14: تعداد مسافران جابه‌جاشده برون‌استانی، X15: تعداد شرکت‌های فعال تأمین نیاز

مصرف‌کنندگان) مربوط به جاذبه‌ها و زیرساخت‌های گردشگری در نظر گرفته شد. به‌منظور تعیین اهمیت هر یک از معیارها، آنتروپی شانون و برای ارزیابی آنها، مدل‌های SAR و WASPAS به کار رفت. با توجه به اینکه از دو مدل SAR و WASPAS برای رتبه‌بندی شهرستان‌ها استفاده شده و تعدادی از شهرستان‌ها در دو مدل نتایج متفاوتی کسب کرده‌اند، برای رسیدن به نتیجه واحد و نهایی شهرستان‌ها روش ترکیبی (ادغام) به کار رفته است. در نهایت میزان برخورداری هر یک از شهرستان‌ها در سه گروه برخوردار، نیمه‌برخوردار و محروم مشخص شد (شکل ۲).

شکل ۲- مراحل انجام پژوهش

تکنیک‌های پژوهش

مدل SAR^۱

همانند بسیاری از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره، روش رتبه‌بندی تجمعی ساده برپایه رتبه‌بندی گزینه‌ها با توجه به هر معیار است. در این روش به استاندارد کردن داده‌ها نیازی نیست؛ زیرا اساس کار بر مبنای رتبه‌های اختصاص داده شده به هریک از گزینه‌هاست؛ همچنین در این روش، ترتیب صعودی و نزولی رتبه تعریف شده است. ارزش حاصل از مجموع شاخص‌ها برتری هر گزینه را در مقایسه با سایر گزینه‌ها نشان می‌دهد (اسماعیل‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۴۹). فرایند مدل به قرار زیر است:

گام اول، تشکیل ماتریس وضع موجود؛ رابطه (۱).

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix} \quad \text{رابطه (۱)}$$

گام دوم، رتبه‌بندی ترتیبی گزینه‌ها از نظر هر شاخص؛ کمترین مقادیر خام ماتریس رتبه ۱ می‌گیرد.

گام سوم، وزن‌دهی و محاسبه مقادیر رتبه وزنی؛ رابطه (۲) و رابطه (۳).

$$w = (w_1, w_2, \dots, w_j, \dots, w_n) \quad \text{رابطه (۲)}$$

$$F = R_k * W_k \quad \text{رابطه (۳)}$$

گام چهارم، محاسبه امتیازات نهایی، رتبه‌بندی و اولویت‌بندی؛ رابطه (۴).

$$V(a_t) = \frac{1}{T} \sum_{j=1}^n R_k * W_k \quad \text{رابطه (۴)}$$

تکنیک ارزیابی تولید وزنی تجمعی (WASPAS)^۱

مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره^۲، مجموعه‌ای از روش‌هایی است که به تصمیم‌گیرندگان اجازه می‌دهد با در نظر گرفتن مجموعه‌ای از معیارهای بیشتر متضاد به انتخاب، رتبه‌بندی، مرتب‌کردن یا توصیف مجموعه‌ای از گزینه‌ها در فرایند تصمیم‌گیری بپردازند. یکی از مؤلفه‌هایی که در انتخاب روش تصمیم‌گیری چندمعیاره به آن توجه می‌شود، میزان دقت این مدل‌هاست. پژوهشگران بیان می‌کنند ترکیب دو مدل میزان دقت آنها را افزایش می‌دهد. میزان دقت نتایج مدل‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه WSM (مدل جمع وزنی) و مدل WPS (مدل تولید وزنی) به‌خوبی شناخته شده است. همچنین میزان دقت مدل‌های ترکیبی را پژوهشگران تحلیل کرده‌اند. نتایج بررسی‌های پژوهشگران تأیید کرده است میزان دقت مدل‌های ترکیبی در مقایسه با میزان دقت این مدل‌ها پیش از ترکیب‌شدن بسیار بیشتر است. یکی از این مدل‌های ترکیبی، مدل ارزیابی تولید وزنی تجمعی (WASPAS) است. این مدل در مسائل پیچیده تصمیم‌گیری کارایی زیادی دارد و همچنین نتایج حاصل از این مدل از دقت زیادی برخوردارند (اسفندیاری مهنی و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۴).

گام‌های اجرایی این مدل:

گام اول: تشکیل ماتریس وضع موجود براساس شاخص‌های طراحی شده؛

گام دوم: استاندارد کردن ماتریس وضع موجود براساس روش بی‌مقیاس‌سازی نورم؛ رابطه (۵).

$$rij = \frac{xij}{\sqrt{\sum_{i=1}^m x^2ij}} \rightarrow (\forall j = 1, 2, \dots, n) \quad \text{رابطه (۵)}$$

گام سوم: محاسبه وزن هر یک از شاخص‌ها براساس روش وزن‌دهی آنتروپی شانون؛

گام چهارم: برآورد واریانس مقادیر معیارهای استاندارد شده اولیه با تابع؛ رابطه (۶).

$$\sigma^2(\bar{x}_{ij}) = (0.05 \bar{x}_{ij})^2 \quad \text{رابطه (۶)}$$

گام پنجم: محاسبه واریانس‌های $Q^2(Q)^{(1)}$ و $Q^2(Q)^{(2)}$ با توابع؛ رابطه (۷) و رابطه (۸).

$$\sigma^2(Q_i^{(1)}) = \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} w_j^2 \sigma^2(\bar{x}_{ij}) \quad \text{رابطه (۷)}$$

$$\sigma^2(Q_i^{(2)}) = \sum_{j=1}^n \left[\frac{\prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j} \times w_j}{(\bar{x}_{ij})^{w_j} (\bar{x}_{ij})^{(1-w_j)}} \right]^2 \sigma^2(\bar{x}_{ij}) \quad \text{رابطه (۸)}$$

گام ششم: محاسبه مقدار (λ) و Q_i برای رتبه‌بندی گزینه‌ها به صورت توابع (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۵-۱۲۴)؛ رابطه (۹) و (۱۰).

$$\lambda = \frac{\sigma^2(Q_i^{(2)})}{\sigma^2(Q_i^{(1)}) + \sigma^2(Q_i^{(2)})} \quad \text{رابطه (۹)}$$

$$Q_i = \lambda \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} w_j + (1-\lambda) \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j}, \lambda = 0, \dots, 1 \quad \text{رابطه (۱۰)}$$

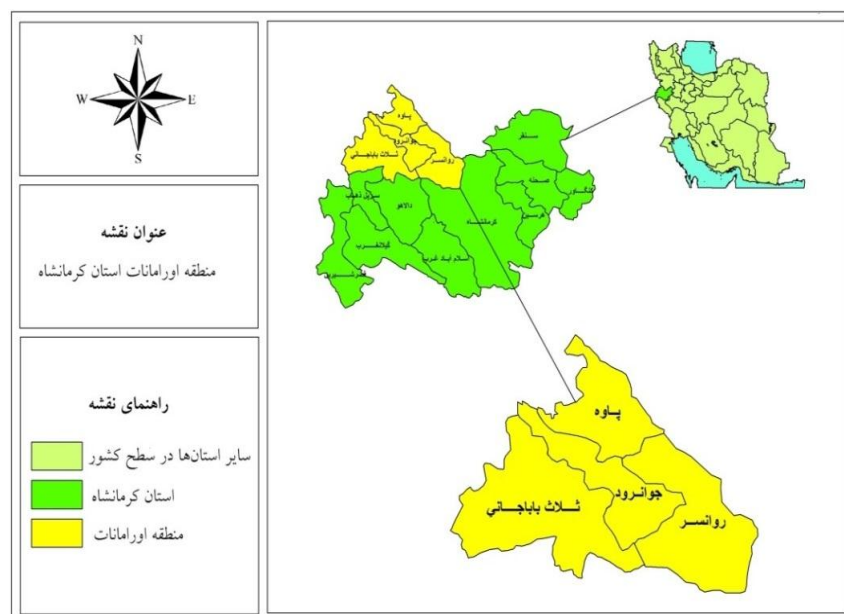
محدوده پژوهش

منطقه اورامانات در طول شرقی ۴۵ درجه و ۳۹ دقیقه تا ۴۶ درجه و ۵۰ دقیقه و عرض شمالی ۳۴ درجه و ۳۱ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۱۷ دقیقه نصف‌النهار گرینویچ واقع شده (صیدایی و همکاران، ۱۳۹۲: ۸) که شامل چهار شهرستان (پاوه، جوانرود، روانسر و ثلاث باباجانی) از شهرستان‌های استان کرمانشاه است. این محدوده جاذبه‌های گردشگری مهمی دارد؛ همچون غار قوری‌قلعه (بزرگ‌ترین غار آبی آسیا و جزو یکی از هفت اثر طبیعی ملی)، بازارچه مرزی جوانرود، شهر پاوه با معماری و بافت شهری شبیه به ماسوله (ضرابی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۷). براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ این منطقه با وسعتی برابر با ۴۱۲۲/۲، ۲۱۸۴۷۶ نفر جمعیت، ۹ بخش، ۱۰ شهر و ۱۹ دهستان دارد و از شمال به استان کردستان، از شرق به شهرستان کرمانشاه، از جنوب به شهرستان دالاهو و سرپل ذهاب و از غرب با کشور عراق هم‌مرز است (سالنامه آماری کرمانشاه، ۱۳۹۵)؛ (جدول ۱ و شکل ۳).

جدول ۱- مشخصات عمومی منطقه اورامانات

شهرستان	پاوه	ثلاث باباجانی	جوانرود	روانسر	منطقه اورامانات
جمعیت	۶۰۴۳۱	۳۵۲۱۹	۷۵۱۶۹	۴۷۶۵۷	۲۱۸۴۷۶
مساحت (کیلومتر مربع)	۸۰۱/۸	۱۴۱۷/۵	۷۷۷/۷	۱۱۲۵/۲	۴۱۲۲/۲
بخش	۳	۲	۲	۲	۹
شهر	۵	۲	۱	۲	۱۰
دهستان	۵	۴	۴	۶	۱۹

منبع: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمانشاه، معاونت آمار و اطلاعات، ۱۳۹۵

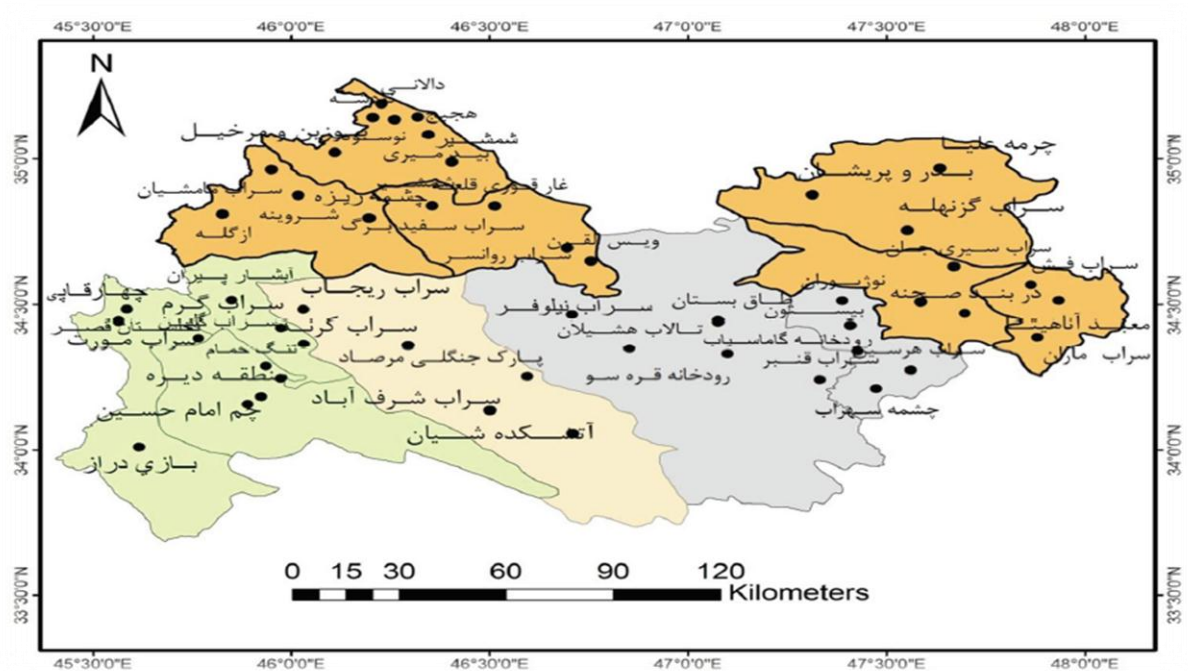
شکل ۳- موقعیت منطقه اورامانات در استان کرمانشاه

منطقه نمونه گردشگری به محدوده‌ای جغرافیایی اطلاق می‌شود که در آن یک یا چند یا مجموعه‌ای از جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و فرهنگی وجود دارد و وجود آنها انگیزه‌ای برای سفر و اقامت گردشگران خواهد بود (احمدی، ۱۳۸۸: ۲۷). با توجه به تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته در طرح جامع گردشگری، استان کرمانشاه به پنج قطب گردشگری کرمانشاه، اورامانات، قصر شیرین، اسلام‌آباد غرب و کنگاور تقسیم شده است که هرکدام از آنها شهرستان‌ها و مناطق نمونه گردشگری را به خود اختصاص داده‌اند. بر این اساس قطب گردشگری اورامانات با ۱۵ منطقه نمونه گردشگری، بیشترین منطقه نمونه و قطب گردشگری اسلام‌آباد غرب با ۵ منطقه نمونه، کمترین تعداد نمونه را در استان دارد (نوری و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۲)؛ (جداول ۲ و ۳ و شکل‌های ۴، ۵ و ۶).

جدول ۲- مشخصه‌های کلی مناطق نمونه گردشگری استان کرمانشاه

نام قطب	شهرستان‌های زیر پوشش	مناطق نمونه زیر پوشش
کرمانشاه	کرمانشاه، بیستون، هرسین	نوژیوران، طاق بستان، بیستون، تالاب هشیلان، سراب نیلوفر، سراب هرسین، رودخانه قره‌سو، رودخانه گاماسیاب، سراب قنبر و چشمه سهراب
قصر شیرین	قصر شیرین، گیلان غرب، سرپل ذهاب	پیران، چم امام حسن، سراب گلین، چارقای، تنگ حمام، سد گیلان غرب، سراب گرم، نخلستان‌های قصر شیرین، بازی دراز، سراب مورت و منطقه دیره
اسلام‌آباد غرب	اسلام‌آباد غرب، کرد غرب، دالاهو	سراب کرد، آتشکده شیان، پارک جنگلی مرصاد، سراب شرف‌آباد و ریجاب
کنگاور	صحنه، سنقر، کنگاور	دربند صحنه، چرمه علیا، سراب فش، آبشار گروس، معبد آناهیتا، گزنه‌له، ساراب ماران، سیرجان، بدر و پریشان
اورامانات	پاوه، روانسر، جوانرود، ثلاث باباجانی	دالانی، قوری قلعه، نودشه، سراب روانسر، شروینه، هجیج، شمشیر، چشمه‌ریزه، ازگله بمو، ویس‌القرن، مامیشان، سفید برگ، بیدمیری، نوسود و بوزین مرخیل

منبع: نوری و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۲

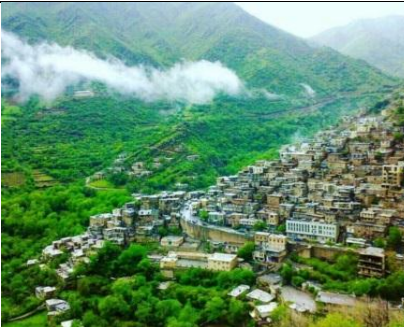
شکل ۴- موقعیت مناطق نمونه گردشگری استان کرمانشاه

منبع: نوری و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۲

جدول ۳- ویژگی‌های مناطق نمونه گردشگری منطقه اورامانات

ردیف	شهرستان	نام منطقه نمونه	قابلیت‌های گردشگری	وسعت (هکتار)	ظرفیت برد
۱	پاوه	دالانی	اکوتوریسم - ژئوتوریسم - تاریخی - علمی - ورزش‌های آبی	۴۰	محلی
۲	پاوه	نودشه	اکوتوریسم - گردشگری عشایری، تجاری	۳۰	محلی
۳	پاوه	هجیج	اکوتوریسم - روستایی - آگروتوریسم - تاریخی	۲۵	محلی
۴	پاوه	شمشیر	اکوتوریسم - فرهنگی	۲۵	محلی
۵	پاوه	بیدمیری	اکوتوریسم - ژئوتوریسم	۴۰	محلی
۶	پاوه	نوسود	اکوتوریسم - ژئوتوریسم - جنگ - تجاری	۶۰	استانی
۷	پاوه	بوزین مرخیل	اکوتوریسم	۵۰	استانی
۸	روانسر	قوری‌قلعه	ژئوتوریسم - اکوتوریسم - آگروتوریسم - روستایی	۱۰۰	ملی
۹	روانسر	سراب روانسر	اکوتوریسم	۷۵	استانی
۱۰	روانسر	ویس‌القرن	اکوتوریسم - ژئوتوریسم	۲۰	محلی
۱۱	جوانرود	سفیدبرگ	اکوتوریسم - فرهنگی	۲۰	محلی
۱۲	جوانرود	شروینه	اکوتوریسم - ژئوتوریسم - روستایی	۳۵	محلی
۱۳	ثلاث باباجانی	چشمه‌ریزه	ژئوتوریسم - اکوتوریسم - آگروتوریسم	۳۰	محلی
۱۴	ثلاث باباجانی	ازگله	اکوتوریسم - ژئوتوریسم	۴۰	محلی
۱۵	ثلاث باباجانی	مامیشان	اکوتوریسم	۲۵	محلی

منبع: نوری و تقی‌زاده، ۱۳۹۲: ۸۱

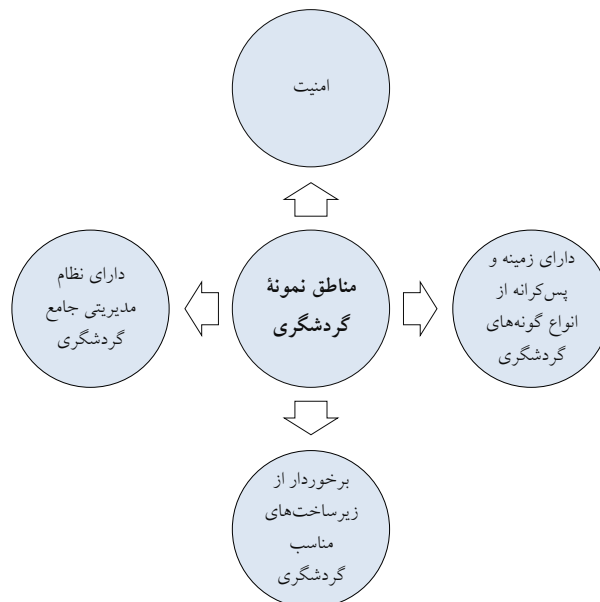
		
هجیج (شهرستان پاوه)	نوسود (شهرستان پاوه)	نودشه (شهرستان پاوه)
		
چشمه بل (شهرستان پاوه)	مرخیل (شهرستان پاوه)	دالانی (شهرستان پاوه)
		
شروینه (شهرستان جوانرود)	غار حسین کوهکن (شهرستان پاوه)	روستای هیروه (شهرستان پاوه)
		
ویس‌القرن (شهرستان روانسر)	غار قوری‌قلعه (شهرستان روانسر)	سفید برگ (شهرستان جوانرود)

شکل ۶- نمونه‌هایی از نقاط گردشگری در منطقه اورامانات استان کرمانشاه

شکل ۵- ویژگی‌های مناطق نمونه گردشگری

منبع: تقی‌زاده، ۱۳۹۱: ۲۵

یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر برای رتبه‌بندی شهرستان‌های استان کرمانشاه در بهره‌مندی از زیرساخت‌های گردشگری، دو مدل SAR و WASPAS به کار رفته است. به منظور تلفیق نتایج دو مدل از روش ترکیبی (ادغام) استفاده شده است تا میزان برخورداری شهرستان‌ها مشخص شود. در دو مدل SAR، WASPAS و روش ترکیبی (ادغام) شهرستان‌ها در سه سطح ۰/۷۰-۰/۱۰۰، برخوردار، ۰/۳۵-۰/۷۰، نیمه‌برخوردار و ۰/۰-۰/۳۵ محروم دسته‌بندی شده‌اند.

با توجه به جدول ۴ مشخص شد بیشترین اهمیت مربوط به معیار تعداد مسافر جابه‌جاشده درون‌استانی با ۰/۱۰۱۱ است و معیار تعداد مهمان‌پذیر، کمترین اهمیت را با ۰/۰۰۵۶ دارد و معیارهای دیگر در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

جدول ۴- وزن معیارهای زیرساخت‌ها و جاذبه‌های گردشگری در منطقه اورامانات براساس مدل آنتروپی شانون

ردیف	وزن	ردیف	وزن
X1	۰/۰۷۵۷	X9	۰/۰۶۶۸
X2	۰/۰۶۱۹	X10	۰/۰۷۹۳
X3	۰/۰۲۸۱	X11	۰/۰۶۵۴
X4	۰/۰۰۵۶	X12	۰/۰۸۳۸
X5	۰/۰۸۲۲	X13	۰/۱۰۱۱
X6	۰/۰۷۲۰	X14	۰/۰۹۹۲
X7	۰/۰۵۸۰	X15	۰/۰۸۸۲
X8	۰۰/۰۳۴۷	مجموع	۱/۰۰۰

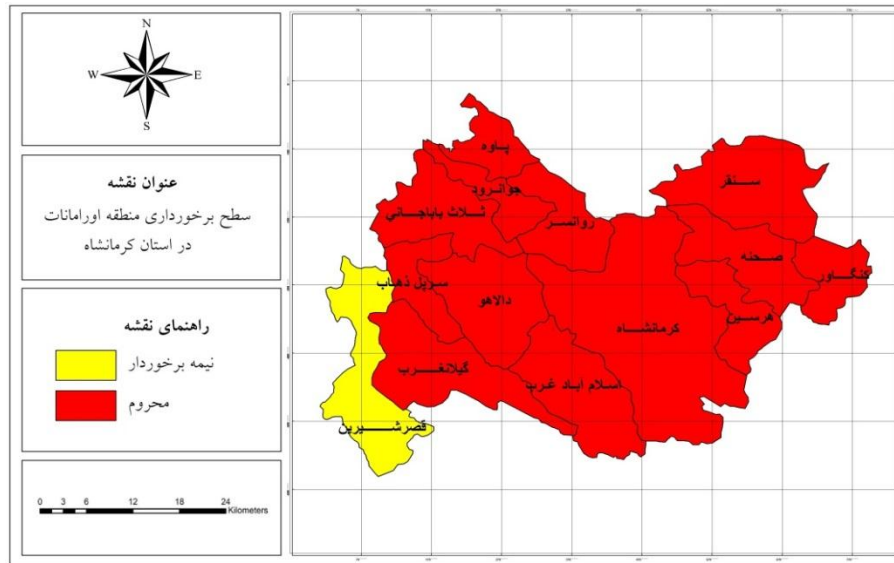
منبع: محاسبات نویسندگان، ۱۳۹۷

در مدل WASPAS ضریب برخورداری شهرستان‌ها بین ۰/۴۴۷۵ تا ۰/۰۹۸۳ است که نشان می‌دهد درمجموع شهرستان‌ها وضعیت مطلوبی ندارند؛ به طوری که (۷/۱۴درصد) یک شهرستان نیمه‌برخوردار و (۹۲/۸۶درصد) ۱۳ شهرستان محروم‌اند. در بین شهرستان‌ها، قصر شیرین با ۰/۴۴۷۵ وضعیت بهتری نسبت به بقیه شهرستان‌ها دارد و در رتبه اول و نیمه‌برخوردار است و ۱۳ شهرستان دیگر یعنی پاوه، سنقر، اسلام‌آباد غرب، گیلان غرب، کرمانشاه، دالاهو، جوانرود، کنگاور، هرسین، ثلاث باباجانی، روانسر، صحنه و سرپل ذهاب به ترتیب در رتبه‌های دوم تا چهاردهم و محروم قرار گرفته‌اند. فضای توسعه غالب بر شهرستان‌ها در این مدل، محروم است (جدول ۵ و شکل ۷).

جدول ۵- رتبه‌بندی شهرستان‌های استان کرمانشاه و منطقه اورامانات براساس زیرساخت‌های گردشگری در مدل WASPAS

شهرستان	Q	رتبه	وضعیت	تعداد	درصد
قصر شیرین	۰/۴۴۷۵	۱	نیمه‌برخوردار	۱	۷/۱۴
پاوه	۰/۲۴۸۶	۲	محروم	۱۳	۹۲/۸۶
سنقر	۰/۲۴۵۲	۳	محروم		
اسلام‌آباد غرب	۰/۲۲۱۹	۴	محروم		
گیلان غرب	۰/۲۰۵۱	۵	محروم		
کرمانشاه	۰/۱۹۰۷	۶	محروم		
دالاهو	۰/۱۸۴۵	۷	محروم	۱۳	۹۲/۸۶
جوانرود	۰/۱۷۲۷	۸	محروم		
کنگاور	۰/۱۷۲۵	۹	محروم		
هرسین	۰/۱۶۷۶	۱۰	محروم		
ثلاث باباجانی	۰/۱۶۵۸	۱۱	محروم		
روانسر	۰/۱۵۷۶	۱۲	محروم		
صحنه	۰/۱۲۷۵	۱۳	محروم		
سرپل ذهاب	۰/۰۹۸۳	۱۴	محروم		

منبع: محاسبات نویسندگان، ۱۳۹۷

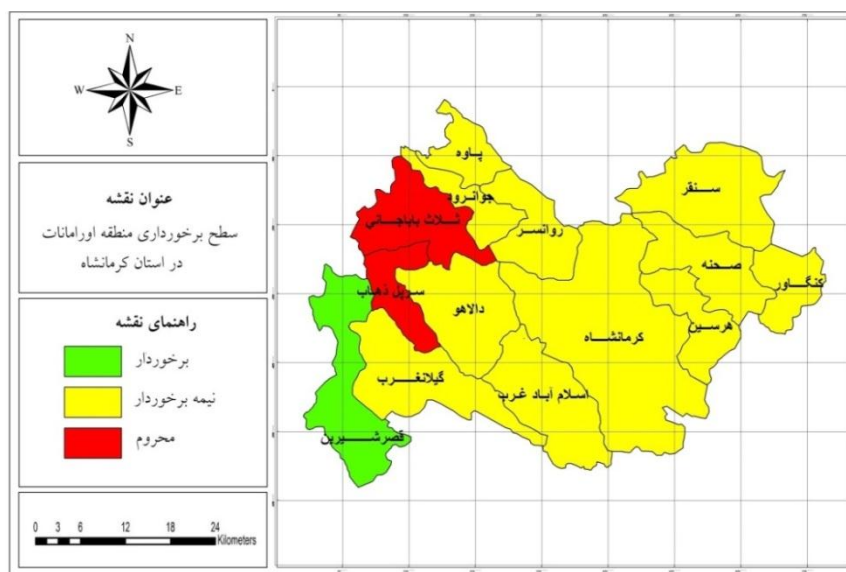
شکل ۷- سطح برخورداری شهرستان‌های استان کرمانشاه و منطقه اورامانات براساس زیرساخت‌های گردشگری در مدل WASPAS

مقدار مدل SAR بین ۰ و ۱ است؛ هر چقدر به سمت ۱ نزدیک‌تر باشد، رتبه بالاتری دارد. در این مدل شهرستان‌ها در سه سطح دسته‌بندی شده‌اند که تنها شهرستان برخوردار، قصر شیرین، با ۰/۷۷۳۴ در رتبه اول قرار دارد و شهرستان‌های پاوه، گیلان غرب، سنقر، اسلام‌آباد غرب، هرسین، کنگاور، صحنه، جوانرود، دالاهو، کرمانشاه و روانسر به ترتیب در رتبه‌های دوم تا دوازدهم و نیمه‌برخوردار و در نهایت دو شهرستان ثلاث باباجانی با ۰/۳۲۵۱ و سرپل ذهاب با ۰/۳۱۱۴ در رتبه سیزدهم و چهاردهم و محروم قرار دارند. فضای توسعه غالب بر شهرستان‌ها در مدل SAR، بیشتر نیمه‌برخوردار است؛ زیرا ۷۸/۵۷ درصد شهرستان‌ها در سطح نیمه‌برخوردار قرار دارند (جدول ۶ و شکل ۸).

جدول ۶- رتبه‌بندی شهرستان‌های استان کرمانشاه و منطقه اورامانات براساس زیرساخت‌های گردشگری در مدل SAR

شهرستان	SAR	رتبه	وضعیت	تعداد	درصد
قصر شیرین	۰/۷۷۳۴	۱	برخوردار	۱	۷/۱۴
پاوه	۰/۶۶۰۶	۲	نیمه‌برخوردار	۱۱	۷۸/۵۷
گیلان غرب	۰/۵۴۰۴	۳	نیمه‌برخوردار		
سنقر	۰/۵۲۱۰	۴	نیمه‌برخوردار		
اسلام‌آباد غرب	۰/۴۸۱۵	۵	نیمه‌برخوردار		
هرسین	۰/۴۷۵۹	۶	نیمه‌برخوردار		
کنگاور	۰/۴۴۸۹	۷	نیمه‌برخوردار	۱۲	۱۴/۲۹
صحنه	۰/۴۲۵۱	۸	نیمه‌برخوردار		
جوانرود	۰/۴۲۲۹	۹	نیمه‌برخوردار		
دالاهو	۰/۴۰۶۱	۱۰	نیمه‌برخوردار		
کرمانشاه	۰/۳۷۵۱	۱۱	نیمه‌برخوردار		
روانسر	۰/۳۶۰۲	۱۲	نیمه‌برخوردار	۲	۱۴/۲۹
ثلاث باباجانی	۰/۳۲۵۱	۱۳	محروم		
سرپل ذهاب	۰/۳۱۱۴	۱۴	محروم		

منبع: محاسبات نویسنده، ۱۳۹۷

شکل ۸- سطح برخورداری شهرستان‌های استان کرمانشاه و منطقه اورامانات

براساس زیرساخت‌های گردشگری در مدل SAR

پس از مدل‌های SAR و WASPAS، برای انجام رتبه‌بندی نهایی شهرستان‌ها از روش ترکیبی (ادغام) استفاده شد. نتایج روش ترکیبی نشان می‌دهد شهرستان قصر شیرین با ضریب ۰/۶۱۰۵ در رتبه اول و نیمه‌برخوردار، شهرستان پاوه با ضریب ۰/۴۵۵۶، شهرستان سنقر با ضریب ۰/۳۸۳۱، شهرستان گیلان غرب با ضریب ۰/۳۷۲۸ و شهرستان اسلام‌آباد غرب با ضریب ۰/۳۵۱۷ در رتبه‌های دوم تا پنجم و نیمه‌برخوردار و شهرستان هرسین با ضریب ۰/۳۲۱۸، شهرستان کنگاور با ضریب ۰/۳۱۰۷، شهرستان جوانرود با ضریب ۰/۲۹۷۸، شهرستان دالاهو با ضریب ۰/۲۹۵۳، شهرستان کرمانشاه با ضریب ۰/۲۸۲۹، شهرستان صحنه با ضریب ۰/۲۷۶۳، شهرستان روانسر با ضریب ۰/۲۵۸۹، شهرستان ثلاث باباجانی با ضریب ۰/۲۴۵۴ و در نهایت شهرستان سرپل ذهاب با ضریب ۰/۲۰۴۸ در رتبه‌های شش تا چهاردهم و محروم قرار دارند. فضای توسعه غالب بر شهرستان‌ها در روش ترکیبی، محروم است (۶۴/۲۹ درصد). ۹ شهرستان در سطح محروم قرار دارند و وضعیت کلی استان براساس روش ترکیبی محروم است (جدول ۷ و ۸ و شکل ۹).

جدول ۷- رتبه‌بندی شهرستان‌ها با مدل‌ها و روش ترکیبی (ادغام)

شهرستان	WASPAS	رتبه	SAR	رتبه	ترکیبی	رتبه
اسلام‌آباد غرب	۰/۲۲۱۹	۴	۰/۴۸۱۵	۵	۰/۳۵۱۷	۵
پاوه	۰/۲۴۸۶	۲	۰/۶۶۰۶	۲	۰/۴۵۵۶	۲
ثلاث باباجانی	۰/۱۶۵۸	۱۱	۰/۳۲۵۱	۱۳	۰/۲۴۵۴	۱۳
جوانرود	۰/۱۷۲۷	۸	۰/۴۲۲۹	۹	۰/۲۹۷۸	۸
دالاهو	۰/۱۸۴۵	۷	۰/۴۰۶۱	۱۰	۰/۲۹۵۳	۹
روانسر	۰/۱۵۷۶	۱۲	۰/۳۶۰۲	۱۲	۰/۲۵۸۹	۱۲
سرپل ذهاب	۰/۰۹۸۳	۱۴	۰/۳۱۱۴	۱۴	۰/۲۰۴۸	۱۴
سنقر	۰/۲۴۵۲	۳	۰/۵۲۱۰	۴	۰/۳۸۳۱	۳
صحنه	۰/۱۲۷۵	۱۳	۰/۴۲۵۱	۸	۰/۲۷۶۳	۱۱
قصر شیرین	۰/۴۴۷۵	۱	۰/۷۷۳۴	۱	۰/۶۱۰۵	۱

ادامه جدول ۷- رتبه‌بندی شهرستان‌ها با مدل‌ها و روش ترکیبی (ادغام)

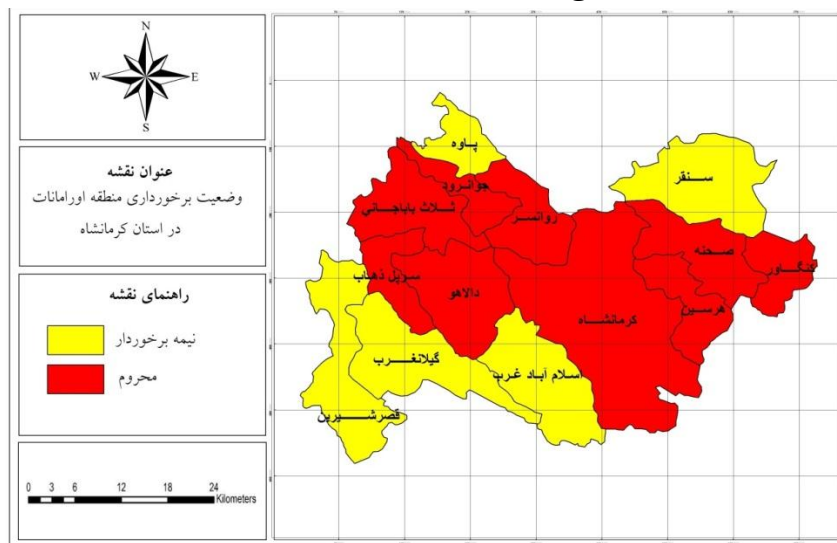
شهرستان	WASPAS	رتبه	SAR	رتبه	ترکیبی	رتبه
کرمانشاه	۰/۱۹۰۷	۶	۰/۳۷۵۱	۱۱	۰/۲۸۲۹	۱۰
کنگاور	۰/۱۷۲۵	۹	۰/۴۴۸۹	۷	۰/۳۱۰۷	۷
گیلان غرب	۰/۲۰۵۱	۵	۰/۵۴۰۴	۳	۰/۳۷۲۸	۴
هرسین	۰/۱۶۷۶	۱۰	۰/۴۷۵۹	۶	۰/۳۲۱۸	۶

منبع: محاسبات نویسندگان، ۱۳۹۷

جدول ۸- رتبه‌بندی و تعیین سطح برخورداری شهرستان‌ها با روش ترکیبی (ادغام)

شهرستان	ترکیبی	رتبه	وضعیت	درصد
قصر شیرین	۰/۶۱۰۵	۱	نیمه‌برخوردار	
پاوه	۰/۴۵۵۶	۲	نیمه‌برخوردار	
سنقر	۰/۳۸۳۱	۳	نیمه‌برخوردار	۳۵/۷۱
گیلان غرب	۰/۳۷۲۸	۴	نیمه‌برخوردار	
اسلام‌آباد غرب	۰/۳۵۱۷	۵	نیمه‌برخوردار	
هرسین	۰/۳۲۱۸	۶	محروم	
کنگاور	۰/۳۱۰۷	۷	محروم	
جوانرود	۰/۲۹۷۸	۸	محروم	
دالاهو	۰/۲۹۵۳	۹	محروم	
کرمانشاه	۰/۲۸۲۹	۱۰	محروم	۶۴/۲۹
صحنه	۰/۲۷۶۳	۱۱	محروم	
روانسر	۰/۲۵۸۹	۱۲	محروم	
ثلاث باباجانی	۰/۲۴۵۴	۱۳	محروم	
سرپل ذهاب	۰/۲۰۴۸	۱۴	محروم	

منبع: محاسبات نویسندگان، ۱۳۹۷

شکل ۹- سطح برخورداری شهرستان‌های استان کرمانشاه و منطقه اورامانات

براساس زیرساخت‌های گردشگری در روش ترکیبی (ادغام)

نتیجه‌گیری

امروزه گردشگری شهری، یکی از عوامل مهم توسعه اقتصادی، اجتماعی و رفاهی شهر و شهرنشینان است و به همین دلیل مسئولان امور گردشگری و شهری در پی ارتقا و گسترش آن برآمده‌اند؛ لیکن این ارتقا و گسترش خود مستلزم ایجاد شرایط ویژه ساختاری، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است. رشد روزافزون و شتابنده گردشگری موجب شده است بسیاری از صاحب‌نظران قرن ۲۰ را «قرن گردشگری» بنامند. این صنعت بر حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مانند مبادلات خارجی، درآمدها، اشتغال، قیمت‌ها، توزیع درآمدها، مهاجرت، تقسیم کار، آداب و رسوم و هنرها مؤثر است.

منطقه اورامانات در شمال غربی استان کرمانشاه قرار دارد که با وجود منابع طبیعی، تاریخی و فرهنگی از یک سو و داشتن آب‌وهوای متنوع، دلپذیر و چهار فصل، رودخانه‌های پرآب و چشمه‌های جاری، کوهستان‌های برف‌گیر، جنگل‌های خودرو و باغ‌های گسترده و ... از سوی دیگر، جزو یکی از مهم‌ترین مناطق جاذب گردشگر در استان کرمانشاه شناخته شده است. هدف پژوهش حاضر، تبیین وضعیت زیرساخت‌های گردشگری در منطقه اورامانات استان کرمانشاه است. پس از گردآوری داده‌ها و اطلاعات، منطقه اورامانات و دیگر شهرستان‌های استان کرمانشاه از لحاظ ۱۵ معیار با استفاده از روش آنتروپی وزن‌دهی شدند و از مدل‌های SAR و WASPAS برای رتبه‌بندی و بررسی وضعیت برخورداری منطقه و دیگر شهرستان‌های استان کرمانشاه استفاده شد. با توجه به اینکه رتبه‌تعدادی از شهرستان‌ها در دو مدل SAR و WASPAS با هم فرق داشت، روش ترکیبی (ادغام) برای ادغام نتایج مدل‌ها به کار رفت. در روش آنتروپی بیشترین اهمیت مربوط به معیار تعداد مسافر جابه‌جاشده درون‌استانی و کمترین اهمیت مربوط به معیار تعداد مهمان‌پذیر است.

در مدل WASPAS، نتایج نشان می‌دهد شهرستان‌ها وضعیت مطلوبی ندارند؛ به طوری که یک شهرستان نیمه‌برخوردار (۷/۱۴ درصد) و ۱۳ شهرستان (۹۲/۸۶ درصد) محروم‌اند. در بین شهرستان‌ها، قصر شیرین وضعیت بهتری نسبت به بقیه شهرستان‌ها دارد و در رتبه اول و نیمه‌برخوردار است و ۱۳ شهرستان دیگر استان در رتبه‌های دوم تا چهاردهم و محروم قرار دارند. فضای توسعه غالب بر شهرستان‌ها در این مدل، بیشتر محروم است.

در مدل SAR، شهرستان‌ها در سه سطح دسته‌بندی شده‌اند؛ تنها شهرستان برخوردار قصر شیرین با ضریب ۰/۷۷۳۴ در رتبه اول قرار دارد و شهرستان‌های پاوه، گیلان غرب، سنقر، اسلام‌آباد غرب، هرسین، کنگاور، صحنه، جوانرود، دالاهو، کرمانشاه و روانسر به ترتیب در رتبه‌های دوم تا دوازدهم و نیمه‌برخوردار و در نهایت دو شهرستان ثلاث باباجانی و سرپل ذهاب در رتبه سیزدهم و چهاردهم و محروم قرار دارند. فضای توسعه غالب بر شهرستان‌ها در این مدل بیشتر نیمه‌برخوردار است.

پس از مدل‌های SAR و WASPAS، برای انجام رتبه‌بندی نهایی شهرستان‌ها از روش ترکیبی (ادغام) استفاده شد. نتایج نشان می‌دهد شهرستان قصر شیرین در رتبه اول و نیمه‌برخوردار، شهرستان‌های پاوه، سنقر، گیلان غرب و اسلام‌آباد غرب در رتبه‌های دوم تا پنجم و نیمه‌برخوردار و شهرستان‌های هرسین، کنگاور، جوانرود، دالاهو، کرمانشاه، صحنه، روانسر، ثلاث باباجانی و سرپل ذهاب به ترتیب در رتبه‌های ششم تا چهاردهم و محروم قرار

دارند. فضای توسعه غالب بر شهرستان‌ها در روش ترکیبی، بیشتر محروم است و ۹ شهرستان (۶۴/۲۹ درصد) در سطح محروم قرار دارند. وضعیت کلی استان براساس روش ترکیبی محروم است.

در پاسخ به پرسش کدام یک از شهرستان‌های منطقه اورامانات به لحاظ برخورداری از زیرساخت‌های گردشگری وضعیت بهتری دارند، براساس روش ترکیبی شهرستان پاره در رتبه دوم و نیمه‌برخوردار است. در پاسخ به پرسش برخورداری‌ترین و محروم‌ترین شهرستان‌های استان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری کدام‌اند، براساس روش ترکیبی شهرستان برخوردار نداریم. قصر شیرین در رتبه اول و نیمه‌برخوردار و سرپل ذهاب در رتبه آخر و محروم قرار دارد.

وجود زیرساخت‌ها و جاذبه‌های گردشگری در هر مکان برای کسب رضایت گردشگران اهمیت زیادی دارد و برای بهبود وضعیت گردشگری باید زیرساخت‌های آن از لحاظ کمی و کیفی ارتقا یابند. با توجه به نتایج پژوهش حاضر و به منظور ارتقای کمی و کیفی زیرساخت‌ها و بهبود وضعیت گردشگری پیشنهادها زیر ارائه می‌شود:

- در اولویت قرار گرفتن مناطق محروم و نیمه‌برخوردار از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری در برنامه‌ریزی برای توسعه؛

- استخدام متخصصان در این زمینه؛
- ارتقای کمی خدمات گردشگری در سطح استان؛
- ارتقای کیفی خدمات گردشگری در سطح استان؛
- رسیدگی به وضعیت حمل و نقل مسافری؛
- احداث رستوران بین راهی، مراکز فرهنگی - هنری و...؛
- امکان دسترسی مناسب گردشگران به امکانات.

منابع

- ۱- احمدی، صغری، (۱۳۸۸)، امکان‌سنجی و برنامه‌ریزی توسعه اکوتوریسم در تالاب چغارخور، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، استاد راهنما: تقوایی، مسعود، دانشگاه اصفهان، گروه جغرافیا.
- ۲- اسفندیاری مهنی، حمیده، آقایی‌زاده، اسماعیل، هادیانی، زهره، (۱۳۹۶)، مطالعه نقش مؤسسات آموزش عالی در توسعه فیزیکی شهرها با استفاده از مدل WASPAS (نمونه موردی: شهر زاهدان)، فصلنامه مطالعات ساختار و کارکرد شهری، دوره ۴، شماره ۱۳، مازندران، ۱۰۹-۸۶.
- ۳- اسماعیل‌زاده، حسن، کرباسی، پوران، روی‌دل، جابر، افضل‌ی، معین، افضل‌ی، زهرا، (۱۳۹۵)، تحلیل فضایی پراکنش جمعیت و خدمات شهری از منظر عدالت اجتماعی با استفاده از روش ترکیبی (مطالعه موردی: شهر بناب)، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، دوره ۴، شماره ۲، تهران، ۲۶۰-۲۴۱.

- ۴- اکبری، مجید، جعفری مهرآبادی، مریم، طالشی انبوهی، مرضیه، سبحانی، نوبخت، (۱۳۹۵)، **سنجش کارایی نسبی شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی در بخش زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها (DEA)**، جغرافیا و توسعه، دوره ۱۴، شماره ۴۵، سیستان و بلوچستان، ۲۲۰-۱۹۷.
- ۵- امید، نبی، (۱۳۹۱)، **راهبردسنجی توسعه صنعت گردشگری در استان ایلام (با استفاده از مدل SWOT و تشکیل ماتریس اندازه‌گیری کمی راهبردی QSPM)**، فصلنامه علمی- تخصصی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۲، شماره ۵، مردشت، ۱۰۲-۹۳.
- ۶- پورطاهری، مهدی، فتاحی، احداالله، نعمتی، رضا، آدینه‌وند، اسماعیل، (۱۳۹۵)، **تبیین مزیت‌های استفاده از مدل ترکیبی تصمیم‌گیری WASPAS در مکان‌یابی روستاهای هدف گردشگری (مطالعه موردی: روستاهای گردشگری استان لرستان)**، برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره ۲۰، شماره ۲، تهران، ۳۰۱-۱۱۳.
- ۷- تقی‌زاده، زهرا، (۱۳۹۱)، **رتبه‌بندی مناطق نمونه گردشگری ایران (مورد مطالعه: استان کرمانشاه)**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم، استاد راهنما: نوری، غلامرضا، زاهدان، دانشگاه سیستان و بلوچستان، گروه جغرافیا.
- ۸- توکلی، مرتضی، کیانی، اکبر، هدایتی، صلاح، (۱۳۸۹)، **تأثیر مناطق نمونه گردشگری در محرومیت‌زدایی از دیدگاه اجتماعات محلی (مطالعه موردی: منطقه اورامان تخت کردستان)**، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دوره ۲، شماره ۶، اصفهان، ۹۴-۷۳.
- ۹- جلالی، محبوبه، خادم‌الحسینی، احمد، (۱۳۹۴)، **سطح‌بندی مناطق نمونه گردشگری استان کرمان**، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۵، شماره ۱۷، مردشت، ۱۶۲-۱۵۱.
- ۱۰- دیناری، احمد، (۱۳۸۴)، **گردشگری شهری در ایران و جهان**، انتشارات واژگان خرد، چاپ اول، خراسان، ۲۸۸ ص.
- ۱۱- سالنامه آماری سال، (۱۳۹۵)، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمانشاه.
- ۱۲- شماعی، علی، موسی‌وند، جعفر، (۱۳۹۰)، **سطح‌بندی شهرستان‌های استان اصفهان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل TOPSIS و AHP**، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دوره ۳، شماره ۱۰، اصفهان، ۴۰-۲۳.
- ۱۳- صفری، فاطمه، (۱۳۹۲)، **توسعه گردشگری آذربایجان شرقی با استفاده از مدل SWOT (مطالعه موردی: کریدور گردشگری تبریز- جلفا)**، فصلنامه فضای گردشگری، دوره ۲، شماره ۸، ملایر، ۱۶۲-۱۴۳.

- ۱۴- صیدایی، سید اسکندر، جمینی، داوود، جمشیدی، علیرضا، جمشیدی، معصومه، (۱۳۹۲)، بررسی و تحلیل عملکرد مدیران نوین روستایی در توسعه روستایی (مطالعه موردی: منطقه اورامانات استان کرمانشاه)، فصلنامه علمی- پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، دوره ۴، شماره ۴، اصفهان، ۲۶-۱.
- ۱۵- ضرابی، اصغر، محمدی، جمال، باباخان‌زاده، ادريس، (۱۳۹۰)، تحلیلی بر جاذبه‌ها و تسهیلات گردشگری منطقه اورامانات، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دوره ۲۲، شماره ۴۳، اصفهان، ۵۲-۳۵.
- ۱۶- ضرابی، اصغر، علیزاده اصل، جبار، بهاری، عیسی، (۱۳۹۳)، تحلیلی بر زیرساخت‌های گردشگری در مقصد اکوتوریستی بند ارومیه با استفاده از روش SWOT، نشریه علمی- پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، دوره ۱۸، شماره ۴۸، مشهد، ۲۱۰-۱۷۷.
- ۱۷- ضیایی، محمود، عباس‌پور، نیلوفر، (۱۳۹۰)، ارزیابی کیفیت محصول گردشگری تهران از دیدگاه گردشگران درون‌مرزی، فصلنامه گردشگری و توسعه، دوره ۱، شماره ۱، تهران، ۹۶-۷۶.
- ۱۸- طاووسی، تقی، رحیمی، دانا، خسروی، محمود، (۱۳۹۳)، مکان‌یابی پهنه‌های مناسب اکوتوریسم (مطالعه موردی: منطقه اورامانات)، مجله آمایش جغرافیایی فضا، فصلنامه علمی- پژوهشی دانشگاه گلستان، دوره ۴، شماره ۱۳، گلستان، ۴۰-۱۹.
- ۱۹- عیسی‌لو، شهاب‌الدین، خاکساری رفسنجانی، علی، سعیدی راد، مجید، (۱۳۹۶)، سنجش سطح برخورداری شهرستان‌های استان مرکزی به لحاظ زیرساخت‌های گردشگری، مجله مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، دوره ۱۲، شماره ۳، رشت، ۵۶۷-۵۵۳.
- ۲۰- قنبری، ابوالفضل، شجاعی‌وند، بهمن، زینلی، بهرام، (۱۳۹۳)، رتبه‌بندی شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی براساس زیرساخت‌های گردشگری شهری با روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره، جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، شماره ۱۲، سیستان و بلوچستان، ۱۱۲-۸۹.
- ۲۱- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۵)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ استان کرمانشاه (www.amar.org.ir).
- ۲۲- ملکی، سعید، مودت، الیاس، (۱۳۹۳)، تحلیلی بر توزیع و اولویت‌بندی زیرساخت گردشگری استان یزد با استفاده از تکنیک‌های برنامه‌ریزی، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دوره ۴، شماره ۳۲، تهران، ۶۸-۴۷.
- ۲۳- منشی‌زاده، رحمت‌الله، (۱۳۸۴)، مقوله گردشگری، انتشارات پیام مؤلف، چاپ اول، تهران، ۲۴۰ ص.
- ۲۴- مودودی ارخودی، مهدی، جوان‌شیری، مهدی، نیک‌شعار، مرجان، (۱۳۹۷)، شناسایی اولویت جاذبه‌های گردشگری بیرجند، فصلنامه علمی- پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، دوره ۸، شماره ۳، اصفهان، ۱۰۶-۸۳.

- ۲۵- میرزایی، رحمت، (۱۳۸۸)، تأثیر توسعه گردشگری روستایی بر اشتغال در منطقه اورامانات کرمانشاه، فصلنامه روستا و توسعه، دوره ۱۲، شماره ۴، اصفهان، ۷۶-۴۹.
- ۲۶- نوبخت نجات، آذیتا، امیری، محمود، (۱۳۹۷)، سطح‌بندی شهرستان‌های استان همدان براساس ظرفیت‌های گردشگری با استفاده از تکنیک تحلیل عامل، فصلنامه فضای گردشگری، دوره ۷، شماره ۲۵، ملایر، ۱۳۳-۱۷۷.
- ۲۷- نوری، غلامرضا، تقی‌زاده، زهرا، (۱۳۹۲)، اولویت‌بندی مناطق نمونه گردشگری جهت سرمایه‌گذاری و توسعه منطقه‌ای در شمال غربی استان کرمانشاه، فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری، دوره ۸، شماره ۲۲، تهران، ۱۰۰-۷۳.
- ۲۸- نوری، غلامرضا، فتوحی، صمد، تقی‌زاده، زهرا، (۱۳۹۱)، اولویت‌بندی قطب‌های گردشگری استان کرمانشاه براساس پتانسیل مناطق نمونه گردشگری با استفاده از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره تاپسیس، جغرافیا و پایداری، دوره ۲، شماره ۴، کرمانشاه، ۹۴-۷۵.
- ۲۹- وارثی، حمیدرضا، تقوایی، مسعود، شاه‌یوندی، احمد، (۱۳۹۰)، تحلیلی بر وضعیت زیرساخت‌های گردشگری در شهر اصفهان (با تأکید بر هتل‌ها)، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دوره ۲۲، شماره ۴، اصفهان، ۱۱۲-۹۱.
- ۳۰- هزارجریبی، جعفر، نجفی، ملک‌محمد، (۱۳۹۱)، بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در ایران (با رویکرد جذب گردشگران خارجی)، مجله علمی- پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دوره ۲۳، شماره ۳، اصفهان، ۱۴۶-۱۳۳.
- 31- Castillo- Manzano, José.I., López- Valpuesta, Lourdes, González- Laxe, Fernando, (2011). **The effects of the LCC boom on the urban tourism fabric: The viewpoint of tourism managers**, Tourism Management, 32 (5), pp 1085-1095.
- 32- Das, Jayoti, Dirieno, Cassandra.E., (2009). **Global Tourism Competitiveness & Freedom of the Press**, Journal of TravelResearch, Volume 47, Namber 4.
- 33- Khadaroo, J., Seetanah, B., (2007). **Transport infrastructure and tourism development**, Annals of Tourism Research, 34 (4), pp 1021-1032.
- 34- Dominguez, Trinidad, Darcy, Simon, Alén González, Elisa, (2014). **Competing for the disability tourism market- A comparative exploration of the factors of accessible tourism competitiveness in Spain and Australia**, Tourism Management Volume 47, pp 261-272.
- 35- Mohamad, Daud, Mohd Jamil, Rozana, (2012). **A Preference Analysis Model for Selecting Tourist Destinations Based on Motivational Factors: A Case Study in Kedah, Malaysia, International Congress on Interdisciplinary Business and SocialScience (ICIBSOS)**, Procedia - Social and Behavioral Sciences 65, pp 20-25.

- 36- Oh, c.o., (2004). **The contribution of tourism development t economic growth in the Korean economy**, tourism manage ment.
- 37- Rattanasuwongchai, [Nuchnard](#), (1998). **Rural tourism- the Impacts on Rural CommunitiesII**, Thailand, Food & Fertilizer Technology Center, pp 2-27.
- 38- Thabet, A.M., (2012), **Reasons for Joining English Department**, International Journal of Education, England, vol 4, No 4, pp 364-379.
- Yang, Yang & Fik, Tim, (2014). **Spatial effects in regional tourism growth**, Annals of -۳۹
46 (2014), PP 144–162., Tourism Research